

16. 02. 2016. / Nr. 7 (910)
juristavards.lv

Edgars Pastars

SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMA NOLĒMUMU DAĻAS IZPRATNE UN PIEMĒROŠANAS PROBLĒMAS

Galvojuma patstāvība
pēc galvenā parādnieka saistību
dzēšanas procedūras pabeigšanas

Tiesībsarga amatam
izvirzīti divi kandidāti

SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMA NOLĒMUMU DAĻAS IZPRATNE UN PIEMĒROŠANAS PROBLĒMAS

Mg.iur. **Edgars Pastars**, zvērinātu advokātu biroja "Cobalt" vecākais jurists

Satversmes tiesas spriedumi, kas veido būtisku Latvijas tiesību sistēmas daļu un atzīstami par tiesiskās domās virzītāju, līdz šim izpelnījušies vērību par argumentāciju, kas ietverta secinājumu daļā. Pēc autora ieskatiem, nepelnīti maz uzmanība bijusi pievērsta sprieduma nolēmumu daļai. Lai arī tā ir gana īsa, tomēr nereti tajā atrodami netipiski risinājumi, tostarp gadījumos, kad Satversmes tiesa izmanto likumā dotās tiesības ietvert "citus nolēmumus", kā to paredz Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punkts. Pārstāvēt personu vai institūciju Satversmes tiesā, nav svarīgi tikai pamatot, ka ir neatbilstība Satversmei, bet jāspēj pienācīgi argumentēt arī par atbilstošu procesuālu risinājumu – nolēmumu daļu, it īpaši atpakaļvērsta spēka iespējamību.

Foto: Boriss Koljesņikovs

Latvijā nav īpaši reglamentēts Satversmes tiesas spriedumu izpildes process vai tas, kādā veidā Satversmes tiesa varētu izskaidrot spriedumu, kurš lietas dalībniekiem vai kādai institūcijai šķīstu neskaidrs. Īpaši reglamentēta procesa neesamība nozīmē tikai to, ka sprieduma izpildes nepieciešamās norādes Satversmes tiesa sniedz sprieduma nolēmumu vai secinājumu daļā.

Rakstā analizēti Satversmes tiesas spriedumu nolēmumu daļas formulējumi. Papildu minētajam rakstā ieskicētas arī trīs citas aktuālas problēmas, kuras saistītas ar sprieduma nolēmumu daļā ietveramo informāciju, proti, zaudējumu atlīdzināšanas iespējas, kas izriet no Satversmes tiesas sprieduma, sprieduma atzīšana par jaunatklātu apstākli un Satversmes tiesas procesā radušos juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšana, kas līdz šim nav pietiekami attīstīta un raisījusi jautājumus tiesu praksē. Šis raksts iecerēts kā praktisks ceļvedis Satversmes tiesas praksē un iespējamās problēmsituācijās, nevis akadēmisks pētījums.

Terminoloģijas skaidrības labad jānorāda, ka Satversmes tiesas spriedumu daļu nosaukumi atšķiras no vispārējās jurisdikcijas tiesas ierastā, proti, motīvu daļa ir secinājumu daļa, bet rezolutīvā daļa ir nolēmumu daļa.

Satversmes tiesas sprieduma sekas – kopējais ietvars

Varas dalīšanas sistēmā Satversmes tiesa institucionāli ir tiesa, bet funkcionāli Satversmes tiesa "atceļ" likumu normas, rīkojoties likumdošanas jomā kā negatīvais likumdevējs. Pozitīvā likumdošana ir likumdošanas process Saeimā, savukārt negatīvā likumdošana – Satversmes tiesā.¹ Lai arī formāli Satversmes tiesa nav uzskatāma par likumdevēju atbilstoši klasiskajam Hansa Kelzena modelim, tomēr tiesiskais valsts princips attīstība novedusi pie tā, ka Satversmes tiesa var arī uzdot likumdevējam atsevišķus uzdevumus vai dot norādes likuma satura jautājumos, ciktāl tas nav pretrunā ar varas dalīšanas principu.² Tiesa var paust savu viedokli par to, ka likumdevējam būtu kāds jautājums jāreglamentē, tomēr likumdevējam ir izvēles iespējas – rīkoties vai ne. Satversmes tiesa, "atceļot" kādu normu, nosaka, ka piemērojams noteikta satura regulējums. Šādu atrunu pieļaujamība un piemērojamība ir vienīgi līdz brīdim, kad attiecīgo jautājumu likumdevējs noregulē vēlreiz.³

Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punkts noteic, ka spriedumā norādāms attiecībā uz spēkā

esošo apstrīdēto tiesību normu (aktu) brīdis, ar kuru tā zaudē spēku, ja Satversmes tiesa nospriedusi, ka šī norma (akts) neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Minētā norma pēc būtības paredz Satversmes tiesai tiesības, kādas ir piešķirtas citu valstu konstitucionālajām tiesām to spriedumu izpildes nodrošināšanai, proti, pilnvarojumu konstitucionālajai tiesai pašai noteikt svarīgas savu spriedumu tiesiskās sekas. Tās pat nebūtu jāuztver tikai kā konstitucionālajai tiesai dotas pilnvaras, bet uzlikta atbildība, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru.⁴ Satversmes tiesa ir tiesīga noregulēt arī jautājumus, kas ir būtiski, lai pēc apstrīdētā akta atzīšanas par spēku zaudējušu nerastos jauni Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumi.⁵

Satversmes tiesas praksē vērojamas vairākas pieejas nolēmumu daļas formulēšanai, tostarp tāda, kas atzīst apstrīdēto normu par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, vēlāk nākotnē (pagarinot antikonstitucionālas normas spēkā esamību uz kādu laiku) vai ar atpakaļvērstu spēku. Raksturīgi arī nolēmumi, kuri noteiktu laikposmu uzliek par pienākumu piemērot kādu Satversmes normu atbilstoši spriedumā definētajam saturam vai atjauno iepriekš spēkā bijušu tiesisko regulējumu.⁶ Minētā pieeja skaidri parāda, ka **Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļa nav tikai vieta atbildei uz vienu jautājumu par atbilstību vai neatbilstību Satversmei. Jautājums ir krietni komplicētāks, un personas iespējas nodrošināt savas tiesības – plašākas.**

Līdz Satversmes tiesas likuma grozījumiem, kuri tika pieņemti 2009. gada 10. decembrī, nereti tika uzskatīts, ka citām personām un institūcijām ir saistoša tikai sprieduma nolēmumu daļa, bet secinājumu daļa lietā neiesaistītiem subjektiem nav juridiski saistoša. Pēc minētajiem grozījumiem atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajai daļai Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Tādēļ, vērtējot Satversmes tiesas praksi gadu gaitā, ir jāņem vērā arī šis apstāklis, jo tas ietekmējis nolēmumu daļā ietveramās informācijas saturu un formu.

Jautājumā par sprieduma nolēmumu daļas formulējumu attiecībā uz personu loku pastāv divas koncepcijas – *erga omnes* (iedarbība uz visiem) vai *inter partes* (tikai lietā iesaistītajām personām). Abas pieejas ir kombinējamās vienā spriedumā, tomēr Latvijā kā pamatprincips izraudzīta pirmā – spriedums parasti attiecas uz visām personām. Konstitucionālo tiesību teorijā šajā jautājumā pastāv dilemma starp pieeju, ka antikonstitucionāls akts nekad nevar būt bijis tiesību sistēmas sastāvdaļa, un tiesiskās noteiktības (drošības) apsvērumiem. Lielākajā daļā valstu konstitucionālajai tiesai piemīt rīcības brīvība

šajā jautājumā. Tas it īpaši vērojams konstitucionālās sūdzības gadījumā, ko persona iesniedz, lai atrisinātu sev svarīgu jautājumu – novērstu pamattiesību aizskārumu. Bez sprieduma atpakaļvērstā spēka bieži vien risinājumu nebūtu iespējams panākt. Tādēļ parasti izmanto atpakaļvērstu spēku tieši pret konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, ko mēdz dēvēt arī par *premium for the catcher*.⁷

Tiesību doktrīnā ir norādīts, ka Satversmes tiesas spriedumiem atkarībā no brīža, kad tie stājas spēkā, izdala divus veidus – *ex tunc* un *ex nunc*. Pirmajā gadījumā spriedumam tiek piešķirts atpakaļejošs spēks jau no atceltā tiesību akta spēkā stāšanās dienas, par netiesiskām padarot visas darbības, kas veiktas uz tā pamata. Savukārt otrajā gadījumā spriedums sekas rada tikai tagadnē vai nākotnē. Šī pieeja bieži vien ir atkarīga no pieteikuma iesniedzēja, tomēr Satversmes tiesa pati nav saistīta ar pieteikumā definētajām prasījuma robežām. No izmantotās pieejas ir atkarīgas sprieduma tiesiskās sekas un ietekme.⁸

Satversmes tiesa ir tā, kas apsver, kādā veidā apstrīdētas normas zaudē spēku un kā pēc iespējas labāk nodrošināt sprieduma izpildi. Tas var ietvert gan antikonstitucionālas normas darbības pagarināšanu, gan atšķirīgu pieeju līdzīgām apstrīdētām normām vienā lietā. Latvijā galvenokārt pastāv centralizēts modelis normatīvo aktu atbilstības augstāka juridiskā spēka normām izvērtēšanai, kura galvenā priekšrocība ir tiesiskā noteiktība (drošība), ka jautājumu par normatīvo aktu spēkā esamību izlemj viena tiesa vienādi, nevis katra citādi.⁹ Dažkārt Satversmes tiesas izraudzītais risinājums par normatīvā akta spēkā neesamības laiku vai attiecināmo personu loku var šķist netaisnīgs, nevienlīdzīgs, bet Satversmes tiesa ir tā, kas izvērtē samērīgāko risinājumu konkrētajā situācijā, un citām tiesām nav tiesību atkāpties no tā, lai arī cik nepieņemams tas liktos. Šāda pieeja pamatojama tiesiskās drošības labad, kā to atzinusi arī Augstākā tiesa, atsaucoties uz Norbertu Hornu.¹⁰ Citas tiesas nav pilnvarotas veikt Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļas “tālākveidošanu”. Arī pati Satversmes tiesa ārpus sprieduma nedrīkst norādīt citām tiesām uz šādu iespēju, ja vēlāk izrādītos, ka kādā spriedumā nolēmumu daļa nav bijusi formulēta veiksmīgi vai visi apstākļi nav bijuši zināmi. Satversmes tiesa argumentus pauž spriedumā vai īpaši reglamentētā sprieduma izpildes procesā, nevis vēlāk skaidrojot iespējas “paplašināt” sprieduma tvērumu. **Ja citām tiesām ļautu brīvi papildināt vai grozīt Satversmes tiesā apstrīdētās normas piemērojamību laikā, to varētu atzīt par iejaukšanos Satversmes tiesas kompetencē, tās izteiktā novērtējuma pārskatīšanu.**

Vienas no sekām, kas rodas pēc Satversmes tiesas sprieduma, ir tiesības prasīt civillietas, administratīvās lietas vai krimināllietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. **Lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nerada jebkurš Satversmes**

tiesas spriedums, bet tikai tāds, kuram noteikts atpakaļvērsts spēks, turklāt tikai tad, ja spriedumā tas attiecināts uz konkrēto personu, identificējamu personu loku vai vērsts uz visiem. Šāds secinājums neizriet no procesuālajiem likumiem, kuros gramatiski ietvertais formulējums norāda tikai uz Satversmes tiesas spriedumu kā tādu, tomēr katrā gadījumā procesuālie likumi jāanalizē kontekstā ar Satversmes tiesas likuma noteiktajām Satversmes tiesas pilnvarām lemt par spriedumu ietekmi uz nodibinātajām tiesiskajām attiecībām. Šādu secinājumu raksta autors izdara, ne tikai balstoties uz teorētiskajām atziņām par Satversmes tiesas lomu, bet arī, piemēram, uz Satversmes tiesas spriedumu, kurā tiesa atzina, ka vienīgais veids, lai pieteikuma iesniedzējs panāktu tam piespriedē soda pārskatīšanu, ir apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu ar atpakaļvērstu spēku.¹¹

Kā ilustratīvu piemēru var minēt Satversmes tiesas lietu par obligātās civiltiesiskās apdrošināšanas atlīdzības limitiem, kurā bija apvienotas vairākas lietas par vienu un to pašu Ministru kabineta noteikumu normu. Turklāt apvienotajā lietā viena lieta bija ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, bet pārējās divas – pēc Augstākās tiesas pieteikumiem. Konstatējot līdzīgas problēmas vairākās apstrīdēto noteikumu normās, atpakaļvērsts spēks tika noteikts tikai konstitucionālās sūdzības iesniedzējam, kurš vienīgais to var izmantot kā jaunatklātu apstākli procesa atsākšanai, bet attiecībā uz citām personām atsevišķu normu atpakaļvērstais spēks tika aprobežots ar jau uzsāktajām tiesvedībām (lietas, kuras vēl nav izspriestas), bet attiecībā uz citām personām un citām attiecīgo Ministru kabineta noteikumu normām nodibināto tiesisko attiecību revidēšanai netika dots tiesisks pamats,¹² lai arī cik diskutabli kādā lietā tas kādam varētu likties.

Sprieduma izpildes process nav īpaši reglamentēts

Latvijā nav īpaši reglamentēts Satversmes tiesas spriedumu izpildes process vai tas, kādā veidā Satversmes tiesa varētu izskaidrot spriedumu, kurš lietas dalībniekiem vai kādai institūcijai šķīstu neskaidrs. Attiecībā uz Satversmes tiesas spriedumu izpildes procesu jāatzīmē, ka īpaši reglamentēta procesa neesamība nozīmē tikai to, ka sprieduma izpildes nepieciešamās norādes Satversmes tiesa sniedz sprieduma nolēmumu vai secinājumu daļā. Varētu būt arī tāds gadījums, ka Satversmes tiesa iepriekšējā sprieduma izpildes jautājumus ir tiesīga risināt jaunā lietā, kura būtu uzsākta pēc pieteikuma iesniegšanas.¹³ Tā, piemēram, ekonomiskās lejupslīdes laikā Satversmes tiesa noteica detalizētu kārtību ieturējumu no pensijām atmaksai, proti, ka ieturējumi jāizbeidz ne vēlāk kā līdz 2010. gada 1. martam un līdz šim datumam arī jānosaka kārtība, kādā atlīdzināmi ieturējumi, kas veikti, pamatojoties uz apstrīdēto normu. Turklāt tiesa secinājumu daļā arī norādīja, ka

termiņš atmaksāšanai nedrīkstētu pārsniegt 2015. gada 1. jūliju.¹⁴

Lai arī Satversmes tiesas sprieduma izpilde vai neizpilde nav mehāniski vērtējams jautājums, viennozīmīgi skaidrs ir tas, ka gadījumā “ja Satversmes tiesa tiesību normas ir atzinusi par neatbilstošām Satversmei, normas izdevējs nedrīkst atkārtoti pieņemt identiskas normas”, izņemot gadījumus, kad novērsti spriedumā konstatētie trūkumi.¹⁵ Šeit ir iespējami elastīgi risinājumi, saskatāma plaša likumdevēja rīcības brīvība.

Šajā ziņā var identificēt vairākas situācijas. Pirmkārt, nereti apstrīdēto normu atzīst par spēkā neesošu nevis tādēļ, ka tā nebūtu pieļaujama pēc satura, bet tādēļ, ka nav ievērota tās pieņemšanas procedūra (it īpaši teritorijas plānojumam),¹⁶ tā nav ietverta pareizā līmeņa normatīvajā aktā, nav atbilstoši formulēta vai arī nav ticis noteikts saprātīgs pārejas periods.¹⁷ Šīs kļūdas var tikt labotas pēc sprieduma, neatsakoties no apstrīdētās normas satura pēc būtības.

Otrkārt, apstrīdētā norma pēc būtības ir atzīta par neatbilstošu Satversmei. Tādā gadījumā, kā jau minēts iepriekš, likumdevējs nebūtu tiesīgs pieņemt tādu pašu tiesību normu. Ir jābūt veiktām noteiktām izmaiņām vai būtiskai faktisko apstākļu izmaiņai pēc kāda laika. Ilustratīvs piemērs tam ir lieta par faktiskajām sociālajām iemaksām, kurā tiesa secināja, ka, “ja apstrīdētā norma neatbilst faktiskajai sociālajai realitātei vai nonāk pretrunā ar tiesiskajām attiecībām, kas sabiedrības attīstības gaitā kļuvušas par dominējošām, var tikt pārskatīta šīs normas konstitucionalitāte”.¹⁸

Likumdevējs var grozīt Satversmi un mainīt tās normu, lai ietekmētu Satversmes tiesas nostāju kādā jautājumā. Likumdevējam arī pastāv iespēja piedāvāt konceptuālas sistēmiskas izmaiņas, lai panāktu sev vēlamo rezultātu un kādā daļā mainītu Satversmes tiesas lemto, piemēram, kā tas bija jautājumā par tiesnešu mēnešalgu apmēru.¹⁹

Nolēmumu daļa un prasījuma robežas

Rūpīgs lasītājs būs pamanījis, ka nereti Satversmes tiesa spriedumā paplašina prasījuma robežas, proti, lēmumā par lietas ierosināšanu un sprieduma nolēmumu daļā norādītās tiesību normas atšķiras.²⁰ Satversmes tiesas praksē prasījuma robežu paplašināšana parasti konstatējama divos gadījumos, proti, vērtēšanai papildus pievienotas tādas tiesību normas, kuras ir cieši saistītas ar apstrīdēto normu²¹ un kuru neatzīšana par spēku zaudējušām nenodrošinātu privātpersonas interešu ievērošanu un sprieduma izpildi,²² kā arī gadījumā, kad tiesa spriedumā tomēr konstatē pamattiesību pārkāpumu, bet attiecīgo pamattiesību atspoguļošā Satversmes norma nav norādīta lēmumā par lietas ierosināšanu.²³ **Prasījuma robežu paplašināšana Satversmes tiesas procesā ir izņēmuma situācija, kura izmantota,**

lai nodrošinātu lielāku personas pamattiesību aizsardzību, nevis tādēļ, lai lietā, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības (individuāls tiesību aizsardzības līdzeklis), pievienotu vēl citas tiesību normas. Būtisks priekšnoteikums ir tas, ka pievienojamai apstrīdētajai normai jāaizskar pieteikuma iesniedzēja pamattiesības.²⁴ Minētais neattiecas uz situāciju, kad vienā lietā apvieno vairākas līdzīgas lietas.

Rūpīgam lasītājam nevar palikt nepamanīta arī principiāla atšķirība starp Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi jautājumā par to, vai tiesai ir jāvērtē apstrīdētās normas atbilstība visām lēmumā par lietas ierosināšanu minētajām Satversmes normām, par kurām līdz sprieduma pieņemšanai tiesvedība lietā nav izbeigta. Ja Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma neatbilst vienai Satversmes normai, tiesa procesuālās ekonomijas labad atbilstību citām normām nevērtē, proti, "konstatējot apstrīdētās likuma normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Līdz ar to vairs nav nepieciešams vērtēt minētās normas atbilstību" citām Satversmes normām.²⁵

Šā raksta autors jau pirms vairākiem gadiem izteicis tēzi, ka, ja reiz ir prasīts izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību vairākām augstāka juridiskā spēka normām un nav pamata izbeigt tiesvedību kādā daļā, tad **spriedumā jābūt visiem argumentiem par apstrīdētās normas atbilstību katrai Satversmes normai, kura norādīta lēmumā par lietas ierosināšanu.** Ja lieta par apstrīdētās normas atbilstību attiecīgajai Satversmes normai ir ierosināta un šajā daļā nav izbeigta tiesvedība, tas nozīmē, ka personai ir attiecīgās pamattiesības aizskārums un pieteikumā ietverts atbilstošs juridiskais pamatojums. Turklāt Satversmes tiesas sprieduma secinājumi ietekmēs gan tiesas, izskatot konkrētas lietas, gan citas institūcijas, pieņemot normatīvos aktus, gan pašu Satversmes tiesu, izskatot citus pieteikumus, jo šis jautājums ir saistīts ar tiesībām atteikt lietas ierosināšanu gadījumā, ja pieteikums iesniegts par izspriestu prasījumu. Svarīgākais ir nevis konstatēt neatbilstību, bet gan pavisam cits – pamatot neatbilstību, konstatēt tās cēloņus un izvērtēt apstrīdētās normas iedarbību visā tās pilnībā.²⁶

Satversmes tiesas sprieduma sekas – spilgtākie prakses gadījumi

Satversmes tiesa ir piekritusi Augstākās tiesas izteiktajai tēzei,²⁷ ka tiesiskās drošības labad personai ir jāpakļaujas arī tādiem likumiem, kurus tā pati uzskata par netaisnīgiem. Kamēr tiesību norma ir spēkā, tā ir jāievēro vai pret to likumā noteiktā kārtībā ir jāceļ iebildumi. Tas nozīmē, ka ikvienam ir jāievēro spēkā esošās tiesību normas.²⁸ Tātad prioritāte piešķirama likuma ievērošanas principam iepretim tiesiskuma principam, iekams Satversmes tiesa nav pieņēmusi

spriedumu par likuma normas atzīšanu par spēkā neesošu. Sprieduma daļa, kur Satversmes tiesa to veic, ir nolēmumu daļa. Tāpēc tālāk tiks aplūkoti prakses piemēri, kas ilustrē Satversmes tiesas nolēmumu daļas iespējas un trūkumus.

Lemjot par apstrīdētās normas atzīšanu par neatbilstošu Satversmei, Satversmes tiesa ņem vērā to, ka apstrīdētās normas atcelšana no tās izdošanas vai spēkā stāšanās brīža nedrīkst radīt būtisku valsts (sabiedrības) interešu aizskārums vai apdraudējumu.²⁹ Satversmes tiesa arī uzsvērusi, ka **Satversmes tiesai iespēju robežās jāatturas no tādu lēmumu pieņemšanas, kuri būtu finansiāli vai**

Tiesiskās drošības labad personai ir jāpakļaujas arī tādiem likumiem, kurus tā pati uzskata par netaisnīgiem. Kamēr tiesību norma ir spēkā, tā ir jāievēro vai pret to likumā noteiktā kārtībā ir jāceļ iebildumi. Tas nozīmē, ka ikvienam ir jāievēro spēkā esošās tiesību normas. Prioritāte piešķirama likuma ievērošanas principam iepretim tiesiskuma principam, iekams Satversmes tiesa nav pieņēmusi spriedumu par likuma normas atzīšanu par spēkā neesošu.

organizatoriski grūti izpildāmi.³⁰ Nosakot konkrētu brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, tiek vērtēts, vai apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu ar atpakaļejošu datumu ir nepieciešama pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai un vai pastāv kādi apsvērumi, atbilstoši kuriem apstrīdētā norma būtu jāatzīst par spēkā neesošu ar atpakaļejošu spēku tikai attiecībā uz viņu.³¹ Mēdz būt gadījumi, kad Satversmes tiesas spriedumam ir nozīme tikai tad, ja tam var tikt noteikts atpakaļejošs spēks, ja to pieļauj izvērtējamās tiesiskās attiecības (piemēram, norma jau zaudējusi spēku, bet savulaik piemērota)³² vai tiek secināts, ka apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā ir vienīgā iespēja aizsargāt tās pamattiesības.³³

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta šāda atziņa: **jo persona ilgāk pacieš savu tiesību aizskārums, jo jāpieņem, ka tā ir mazāk ieinteresēta savu konstitucionālo tiesību aizsargāšanā.** Tā kā pieteikuma iesniedzēji Satversmes tiesā bija vērsušies tikai pēc tam, kad apstrīdētā norma attiecībā uz tiem bija piemērota jau trīs reizes, tiesa atzina, ka apstrīdētās normas radītais sākotnējais aizskārums pieteikuma iesniedzējiem neesot licies būtisks. Tāpēc konkrētajā gadījumā atzīt apstrīdēto normu par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža nebija samērīgi.³⁴

Satversmes tiesas lietās nereti pastāv izšķiršanās, vai lietā vispār ir turpināma tiesvedība, piemēram, tāpēc, ka apstrīdētā norma ir grozīta un tādēļ zaudējusi spēku, kas tomēr ne vienmēr nozīmē personai nelābvēlīgo seku novēršanu. Tā kā Satversmes tiesas spriedums var būt vienīgais tiesiskais ceļš, kādā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs var turpināt savu aizskarto tiesību aizsardzību, jānoskaidro, vai konstitucionālās sūdzības iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām ar atpakaļejošu datumu. Tā kā konkrētajā lietā tas nebija lūgts, Satversmes tiesai nebija pamata uzskatīt, ka pastāv nepieciešamība turpināt tiesvedību lietā.³⁵ Tādējādi jāsecina, ka, sagatavojot pieteikumu, tā iesniedzējam būtu jāietver juridiskais pamatojums un lūgums arī par atpakaļejošā spēka lietderību viņa lietā.

Satversmes tiesa, lemjot par sprieduma iespējamu atpakaļvērstu spēku, vērtē ietekmi uz sabiedrību kopumā, citām personām, konkrēto tiesisko attiecību īpatnības, praksi līdzīgās lietās un sprieduma praktiskās īstenošanas iespējas. Tā, piemēram, lietā par piespiedu nomas attiecībām tiesa izdarīja vairākus būtiskus secinājumus. Pirmkārt, kā jau tika minēts, Satversmes tiesa par spēkā neesošām var atzīt jau spēku zaudējušas tiesību normas. Otrkārt, Satversmes tiesas uzdevums ir nepieļaut tādu situāciju, ka sprieduma atpakaļvērstais spēks būtiski aizskartu citu personu tiesības. Treškārt, ar denacionalizāciju un nekustamā īpašuma tiesību atjaunošanu saistītos tiesību jautājumos pat tūlītēja tiesību normu spēka zaudēšana var novest pie būtiska atsevišķu personu grupu tiesību aizskāruma.³⁶

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nav pieļaujami ieturējumi no vecuma pensijām pēc Satversmes tiesas sprieduma par labu tiem pensionāriem, kuri strādāja un nepaziņoja par to Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai laikā, kad likumā bija noteikts pensijas saņemšanas un vienlaicīgas nodarbinātības aizliegums. Tika nolemts, ka apstrīdētā norma spēku zaudē ar to brīdi, kad Satversmes tiesa par spēkā neesošu bija atzinusi tiesību normu, kas liedz vienlaikus strādāt un saņemt vecuma pensiju.³⁷ Šis spriedums bija spilgts piemērs, kā Satversmes tiesa pēc vairākiem gadiem pati pārbaudīja iepriekšējā sprieduma izpildi un pieņēma spriedumu, kas bija pretējs apjomīgai administratīvo tiesu praksei, kurā tika atšķirīgi interpretēta konkrētā sprieduma izpilde.

Satversmes tiesas praksē netipiskākā un visvairāk kritizējamā nolēmumu daļa ir atrodama lietā par zvērīnātiem advokātiem kā aizstāvjiem kriminālprocesā, kurā tiesa atzina Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96. panta otrās daļas pirmo teikumu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no 2004. gada 1. marta, "ja likumdevējs negrozīs advokātu darbības tiesisko regulējumu, lai tas atbilstu Eiropas Savienības un Eiropas Padomes standartiem un pilnā

apjomā garantētu tiesības uz taisnīgu tiesu".³⁸ Pēc raksta autora ieskatiem, Satversmes tiesas nolēmumu daļa nedrīkst būt tik nekonkrēta, jo jābūt skaidram mehānismam, lai konstatētu, vai attiecīgajā datumā tiesas izvirzītais nosacījums ir vai nav izpildīts. Acīmredzams, ka šādos gadījumos likumdevējam noteikti jāveic grozījumi attiecīgajā normā. To, vai šie grozījumi būs atbilstoši Satversmes tiesas izteiktajiem apsvērumiem, vērtētu jaunā procesā. Ja grozījumi nav veikti, tad būtu uzskatāms, ka norma zaudē spēku. Sprieduma nolēmumu daļai jābūt formulētai tādējādi, lai ikviens varētu saprast, vai tiesas izvirzītais nosacījums patiešām ir iestājies. Šajā ziņā krietni labāks piemērs ir sastopams lietā par Rīgas kinostudijas īpašumiem, kurā Satversmes tiesa

Neparastākā Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļa, šķiet, bijusi lietā par vēlēšanu tiesību ierobežojumiem bijušajiem VDK štata darbiniekiem. Lai arī pašas apstrīdētās likumu normas tiesa atzina par atbilstošām augstāka juridiskā spēka tiesību normām, tomēr attiecībā uz vienu personu – Juri Bojāru – tika nolemts, ka attiecīgās normas zaudē spēku, ņemot vērā viņa nopelnus Latvijas labā. Tātad Satversmes tiesa var nolēmumu daļas formulējumam pieiet ļoti individuāli.

nolēmumu daļā norādīja, ka konkrētā likuma norma par zemes reformu pilsētās atbilst Satversmei tikai tad, ja Ministru kabinets līdz noteiktam datumam veiks papildu darbības (noteiks valsts nozīmes izglītības, kultūras un zinātnes objektiem un sporta bāzēm aizņemto un to uzturēšanai nepieciešamo zemes platību).³⁹

Satversmes tiesa nolēmumu daļā nav aprobežojusies tikai ar attieksmes paušanu par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, bet arī norādījusi, ka, piemēram, Latvijas Sodlu izpildes kodeksa 74. panta pirmajā daļā ietvertais termins "vēstules" ir jātulko sašaurināti – kā "vēstules privātpersonām".⁴⁰ Jāteic gan, ka šādu praksi tiesa nav turpinājusi sakarā ar to, ka Satversmes tiesas likumā 2009. gada 10. decembrī tika izdarīti grozījumi, kas šādu secinājumu par saistošu padara arī tad, ja tas ierakstīts sprieduma vai lēmuma par tiesvedības izbeigšanu secinājumu daļā.

Ja Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par spēkā neesošu, tas nenozīmē, ka automātiski atjaunojas tās tiesību normas darbība, kas bija spēkā pirms apstrīdētā norma stājās spēkā. Ņemot vērā šo apstākli, Satversmes tiesa vairākos spriedumos nolēmumu daļā

ir pievienojusi papildu punktu, norādot, piemēram: "noteikt, ka likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" 74. panta piektā daļa ir spēkā redakcijā, kādā tā bija spēkā līdz 2004. gada 7. aprīļa likuma "Grozījumi likumā "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju"" pieņemšanai". Tiesa pati to ir skaidrojusi tādējādi, ka Satversmes tiesa ir tiesīga noregulēt arī jautājumus, kas ir būtiski, lai pēc apstrīdētā akta atzīšanas par spēku zaudējušu nerastos jauni Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumi un attiecīgo normu "izņemšana no aprites" neradītu traucējumus tiesiskajā regulējumā.⁴¹

Šis aspekts īpaši uzsvērts teritorijas plānošanas lietās, proti, ka teritorijas plānojuma atzīšana par spēkā neesošu no tā spēkā stāšanās brīža ir nepieciešama, ņemot vērā teritorijas plānojuma kā normatīvā akta īpašo dabu, kā arī tāpēc, lai netiktu legalizētas pašvaldības iespējamās nepamatotās darbības, kas būtu balstītas uz šo plānojumu. Tā kā teritorijas plānošanā vērā jāņem pēctecības princips, Satversmes tiesa lēma par apstrīdētās teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu, proti, noteica, ka ir spēkā sākotnēji apstiprinātais Jūrmalas attīstības plāns (ģenerālplāns), kas noteic, ka apstrīdētās teritorijas plānotās (atļautās) izmantošanas veids ir dabas pamatne.⁴²

Satversmes tiesas piemērošanas nepieciešamība radās arī lietā par pārstāvību civilprocesā. Lietā bija apstrīdēta viena no izsmēlošā uzskaitījuma normām, kas noteic, kāda persona drīkst būt pārstāvis civilprocesā. Pieteikuma mērķis bija ļaut pārstāvības tiesības ikvienai personai. Satversmes tiesa piekrita tam un atzina apstrīdēto normu par spēkā neesošu, tomēr izveidojās situācija, ka pārstāvēt tiesīgo personu loks atbilstoši pantā ietvertajam izsmēlošajam uzskaitījumam vēl vairāk sašaurinājās, kas novestu pie vēl lielāka pamattiesību pārkāpuma, nekā bija pirms sprieduma pieņemšanas. Situācijas risinājums netika ietverts nolēmumu daļā, bet gan secinājumu daļā tika minēts, ka, izskatot konkrētu lietu, vispārējās jurisdikcijas tiesas, vadoties no šajā spriedumā izteiktajām atziņām, ir tiesīgas tieši piemērot Satversmes 92. pantu, tas ir, pieļaut kā pārstāvi lietā jebkuru personu, līdz likumdevējs sakārtos normatīvo regulējumu atbilstoši spriedumā minētajam.⁴³ Līdzīgi tiesa rīkojās lietā par transportlīdzekļa īpašnieka tiesībām apstrīdēt un pārsūdzēt protokolu-lēmumu, nosakot, ka līdz grozījumu izdarīšanai likumā šādas tiesības ir ne vien transportlīdzekļa vadītājam, kurš pārkāpuma automātiskās fiksēšanas brīdī vadīja transportlīdzekli, bet arī transportlīdzekļa īpašniekam, kurš pārkāpuma automātiskās fiksēšanas brīdī transportlīdzekli nevadīja.⁴⁴

Satversmes tiesas lietā par Satversmes tiesas tiesnešu tiesībām atgriezties darbā vispārējās jurisdikcijas tiesā Satversmes tiesa secināja, ka nav pamata šādas tiesības nodrošināt tikai tiem vispārējās jurisdikcijas vai administratīvo tiesu tiesnešiem,

kuri bijuši apstiprināti bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Tādēļ tiesa nolēmumu daļā noteica, ka uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju šī norma attiecināma, piemērojot Satversmi tieši (atbilstoši spriedumā secinātajam) un garantējot atgriešanos iepriekšējā amatā.⁴⁵ Sprieduma izpildei Saeima 2007. gada 20. decembrī pieņēma īpašu lēmumu, ar kuru atzina par spēku zaudējušu Saeimas 1997. gada 23. janvāra lēmumu par attiecīgā tiesneša atbrīvošanu no Augstākās tiesas tiesneša amata sakarā ar viņa apstiprināšanu par Satversmes tiesas tiesnesi un lēma saskaņā ar Satversmes tiesas spriedumu atjaunot atbilstoši Latvijas Republikas Augstākās padomes 1990. gada 13. jūnija lēmumam ievēlētā attiecīgā Augstākās tiesas tiesneša pilnvaras, kas bija pārtrauktas uz Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru laiku.⁴⁶ Šis spriedums parādīja, ka tiesa nolēmumu daļā var nodrošināt konstitucionālās sūdzības iesniedzēja – bijušā Satversmes tiesas tiesneša – pamattiesību aizsardzību ļoti precīzā un individuālā veidā, jo nebija pārliecības, ka bez tik detalizētas nolēmumu daļas atbildīgās institūcijas spētu panākt Satversmei atbilstošu risinājumu.

Arī uz vienu personu vērsta, bet tomēr pati neparastākā Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļa, šķiet, bijusi lietā par vēlēšanu tiesību ierobežojumiem bijušajiem VDK štata darbiniekiem, kura bija ierosināta pēc divdesmit Saeimas deputātu pieteikuma un Jura Bojāra konstitucionālās sūdzības. Lai arī pašas apstrīdētās likumu normas tiesa atzina par atbilstošām augstāka juridiskā spēka tiesību normām, tomēr attiecībā uz vienu personu – Juri Bojāru – tika nolemts, ka attiecīgās normas zaudē spēku, ņemot vērā viņa nopelnus Latvijas labā. Citās lietās, lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, attiecīgā norma tiek atzīta par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka normām arī pret visām personām, tikai nosakot tām citu spēka zaudēšanas brīdi. Šis spriedums tādēļ parāda, ka Satversmes tiesa var nolēmumu daļas formulējumam pieiet ļoti individuāli, netipiski.⁴⁷

Kādā nodokļu tiesību lietā Satversmes tiesa atzina, ka nodokļu tiesību joma ir būtiska valsts darbības joma un tāpēc nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka pēc apstrīdētās normas atzīšanas par spēkā neesošu nāktos pārskatīt visus vai ļoti daudzus Valsts ieņēmumu dienesta lēmumus, kuri ir stājušies spēkā un kuros šī norma varēja būt piemērota.⁴⁸ Tāpēc Satversmes tiesa uzskatīja, ka apstrīdētās normas atcelšanai šajā gadījumā nevarētu piešķirt vispārēju atpakaļvērstu spēku, bet gan tikai to atcelšanu attiecībā uz tām lietām, kuras joprojām atrodas tiesvedībā. Nolēmumu daļā tas formulēts kā "attiecībā uz tiesvedībā esošajām lietām".⁴⁹ Satversmes tiesa vairākās lietās izmantojusi šo formulējumu, no kura izriet mērķis aizsargāt tās personas, kuras ir uzsākušas savu tiesību aizsardzības procesu, tātad bijušas aktīvas un tāpēc pelnījušas

pretimnākšanu. No līdzšinējās tiesas prakses secināms, ka “tiesvedībā esošās lietas” ir tādas, kuras līdz Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas brīdim vai kādam konkrētam datumam ir ierosinātas (uzsākt tiesvedības process), nevis tādas, kuras nākotnē varētu tikt ierosinātas. Lai arī sprieduma nolēmumā par obligātās civiltiesiskās apdrošināšanas atlīdzības limitiem lietoti vārdi “tiek izskatītas vispārējās jurisdikcijas tiesā”, tie būtu tulkojami tāpat kā citās Satversmes tiesas lietās, proti, tās lietas, kurās uz Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas brīdi personas ir vērsušās tiesā, nevis sākušas aktīvu savu tiesību aizsardzību pēc sprieduma pieņemšanas.⁵⁰

Šo akcentu Satversmes tiesa nereti izmantojusi, lai parādītu, ka **no sprieduma iegūst tās personas, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzības procesu un tādēļ ir pelnījušas baudīt tā augļus – apstrīdētās normas atzīšanu par spēku zaudējušu ar atpakaļvērstu spēku.** Ne visām tiesām, kuras izskata lietas, kurās jāpiemēro Satversmes tiesā apstrīdētā norma, ir jāvēršas Satversmes tiesā, ja tās redz, ka līdzīga lieta ir ierosināta. Tomēr prakse rāda, ka Satversmes tiesai ir gadījies formulēt nolēmumu daļu tā, ka citās lietās tiesvedību uzsākušās personas paliek ārpus nolēmumu daļas un apstrīdētajai normai atpakaļvērstais spēks ir tikai attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Raksta autors pieļauj, ka tiesām būtu jāinformē Satversmes tiesa, ka to tiesvedībā ir lieta, kurā piemērojama Satversmes tiesā apstrīdētā norma, it īpaši gadījumos, kad tiesa lemj apturēt tiesvedību līdz Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanai. Tas varētu Satversmes tiesu motivēt domāt par plašāk formulētu nolēmumu daļu, izmantojot formulējumu “tiesvedībā esošās lietas”.

Minēto apstiprina Satversmes tiesas kolēģijas izdarītie secinājumi 2004. gada 21. decembra lēmumā par atteikšanos ierosināt lietu.⁵¹ Šo lēmumu varētu atzīt par netipiskāko risinājumu līdzšinējā tiesas praksē. Proti, konkrētajā gadījumā persona bija vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā par iestādes lēmumu, savukārt šī tiesa bija iesniegusi pieteikumu Satversmes tiesā, lūdzot atzīt par spēkā neesošu normatīvo aktu, kuru Satversmes tiesa jau bija atzinusi par spēkā neesošu ar atpakaļvērstu spēku attiecībā uz dažām citām fiziskajām personām, izspriežot šo personu konstitucionālo sūdzību. Minētajā kolēģijas lēmumā norādīts, ka Satversmes tiesas mērķis spriedumā ir bijis noteikt atšķirīgu normas spēka zaudēšanas brīdi attiecībā uz personām, kas līdz Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanai vērsušās tiesā, lai aizstāvētu ar apstrīdēto normu aizskartās tiesības, lai gan spriedumā bija norādītas konkrētās fiziskās personas. Ar šo lēmumu Satversmes tiesa netieši paplašināja sprieduma tvērumu attiecībā uz piešķirto atpakaļvērstu spēku. Līdzīgs gadījums tiesā nav atkārtojies, jo Satversmes tiesas likums to tieši neparedz.

Vēlākās lietās tiesa šādu situāciju vairs nepieļāva, norādot, ka Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ panta

otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju, kā arī citām personām, kuras līdz šā sprieduma spēkā stāšanās brīdim ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, par spēkā neesošu no 2006. gada 1. janvāra.⁵² Jaunākajā tiesas praksē tas darīts ar jaunas lietas starpniecību, nolēmumu daļā atsaucoties uz jau līdzīgā lietā taisītu spriedumu, atpakaļvērstu spēku attiecinot uz citu personu.⁵³ Tomēr šādā lietā tiesai būs jāievēro tiesiskās vienlīdzības princips, un bez īpaša pamatojuma un atšķirīgiem apstākļiem Satversmes tiesa nedrīkstētu noteikt atpakaļvērstu spēku pret citu personu tad, ja iepriekšējā lietā tiesa to nebija darījusi (jānodrošina līdzīga tiesiskā aizsardzība).⁵⁴

Nereti Satversmes tiesas praksē kāds normatīvais akts tiek apstrīdēts tādēļ, ka izdots *ultra vires* jeb, citiem vārdiem sakot, nebija tiesību izdot šādu normatīvo aktu vispār. Šādu secinājumu tiesa izdarīja arī lietā par Rīgas domes izdotajiem saistošajiem noteikumiem, kuros bija noteikti administratīvie sodi par sabiedriskā miera traucēšanu (trokšņošanu). Minētajā lietā tiesa izvirzīja tēzi, ka *ultra vires* gadījumā ir “prezumējams, ka antikonstitucionāla tiesību norma nekad nav bijusi spēkā, jo nav pieņemta pienācīgā kārtībā, un tāpēc arī nevar radīt tiesiskas sekas”. Tāpēc šādos gadījumos atpakaļejošais spēks nosakāms pret visām personām. Vienlaikus tiesa izdarīja atrunu, ka gadījumā, ja tomēr pastāv īpaši argumenti, kas lietā tiesai ir darīti zināmi, varētu būt pieļaujamas arī atkāpes no šīs prezumpcijas.⁵⁵

Satversmes tiesas lietā izskatāmie jautājumi ne vienmēr atrisināmi ar to, ka apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu vai no Satversmes teksta tiešas piemērošanas skaidri izrietētu rīcības modelis. Bieži vien ir nepieciešams tieši likumdevēja lēmums, kā labāk noregulēt konkrētu situāciju. Tāpēc Satversmes tiesa vairākos spriedumos attīstījusi pieeju, ka tā ir tiesīga pagarināt Satversmei neatbilstošas apstrīdētās normas darbību uz noteiktu laiku, lai likumdevējam dotu laiku. Viens no gadījumiem, ko tiesa minējusi, ir tad, kad tūlītēja apstrīdētās normas atcelšana būtu vēl vairāk neatbilstoša Satversmei nekā apstrīdētās normas atstāšana spēkā. Šajos gadījumos ir iespējams noteikt sprieduma izpildes termiņu.⁵⁶ Garākais termiņš, kuru Satversmes tiesa ir noteikusi, ir viens gads, jo jautājums – rīcīnespējas institūts Civillikumā – prasīja būtiskas un sistēmiskas izmaiņas, kā arī “izveidot materiālo un institucionālo nodrošinājumu šādas sistēmas veiksmīgai darbībai, gādāt par tiesnešu un citu tiesību normu piemērotāju apmācību”.⁵⁷ Citās lietās šis termiņš parasti ir seši mēneši.

Šāda pieeja ir bijusi arī citās lietās, kurās tiesa ir guvusi pārliecību, ka apstrīdētā norma pēc būtības ir pieļaujama, ja vien tiek novērsti spriedumā konstatētie

trūkumi. Tā piemēram, Satversmes tiesa atzina, ka ieturējumi no nodarbināto ieslodzīto ienākumiem daļējai uzturēšanas izdevumu segšanai ir nozīmīgs resocializācijas sistēmas elements un likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai, saglabājot ieturējumus kā tādus, novērstu apstrīdētās normas neatbilstību Satversmei.⁵⁸ Tomēr arī šādā gadījumā likumdevējs var neizmantot šo termiņu. Tā, piemēram, lietā, kurā vērtēja kriminālatbildību par neslavas celšanu valsts amatpersonām, tiesa atzina, ka apstrīdētās tiesību normas mērķis ir vērst uz Satversmes 116. pantā minēto demokrātiskas sabiedrības pamatvērtību aizsardzību, šī norma tiek piemērota reti un tai galvenokārt ir preventīvs raksturs, tāpēc būtu lietderīgi tās juridiskā spēka zaudēšanai noteikt atliekošu termiņu.⁵⁹ Tomēr likumdevējs neizmantoja šo iespēju, un apstrīdētā norma zaudēja spēku.

Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļas formulējumā tiek lietots arī formulējums, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmei, "ciktāl tā paredz" vai "ciktāl tā neparedz" noteiktu tiesisko regulējumu. Minētā prakse kļuva aktuālāka, kopš Satversmes tiesa vērtē arī regulējuma neesamības atbilstību Satversmei, ja pieteikuma iesniedzējs spēj pamatot, ka no Satversmes vai likuma plāna ir pienākums noteikt šādu regulējumu,⁶⁰ ko kā jaunu metodoloģiju savā rakstā analizējusi Dita Amoliņa un Sandijs Statkus.⁶¹ Sprieduma nolēmumu daļas "ciktāl paredz" vai "ciktāl neparedz" rezultātā pati apstrīdētā norma kā teksts likumā nemainās, bet likumdevējam, iestādēm un tiesām tad jāvērtē secinājumu daļā minētais un jālasa likuma teksts bez iespējas to attiecināt uz nolēmumu daļā minēto. Tā, piemēram, tiesa atzina, ka Satversmes 100. pantam neatbilst Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa pants tiktāl, ciktāl tas nosaka sodu par Latvijas valsts karoga nenovietošanu pie fiziskajām personām piederošām dzīvojamām ēkām,⁶² bet lietā par zvērinātu advokātu tiesībām vienlaikus būt arī par maksātnespējas administratoriem, ja tie ir valsts amatpersonas, tiesa atzina apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 106. pantam, ciktāl tās "nenodrošina maksātnespējas procesa administratoriem, kuri vienlaikus ir arī advokāti, profesionālās darbības garantijas izvēlētās nodarbošanās saglabāšanai".⁶³

Satversmes tiesas spriedums un valsts atbildība

Valsts atbildība ir kļuvusi par testa jautājumu jebkurai tiesiskai valstij. Ja valsts izslēdz savu atbildību par prettiesisku rīcību, tā nav tiesiska valsts. Vēsturiskās attīstības gaitā tikai 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimtā tika atvesta koncepcija, ka valsts ir tiesībspējīga un neatbild par publiskās varas aktu radītajiem zaudējumiem.⁶⁴

Valsts atbildība par privātpersonai prettiesiski nodarīto kaitējumu ir viena no tiesiskās valsts principā ietilpstošajām garantijām, kas tiesiskā valstī

ir obligāta. Tiesiskās valsts kodolu veido tas, ka spēkā stājušās tiesības ir valstij saistošas. Minētais attiecas uz visām valsts varas jomām (arī likumdevēju un tiesu varu), visām valsts institūcijām un to darbībām. Valsts publisko tiesību jomā nes atbildību par jebkura sava orgāna rīcību, kas, realizējot valsts varu, aizskar personas tiesības vai tiesiskās interese.⁶⁵

Angļu un franču teorija balstījās uz principu, ka valsts atbildība iestājas tikai par valsts saimnieciskajiem aktiem. Tomēr pēc Otrā pasaules kara, attīstoties cilvēktiesību izpratnei un tiesiskās valsts konceptam, valsts atbildība pret privātpersonām tika atzīta par pašsaprotamu. Šo trūkumu novērsa kā robu tiesiskās valsts principā (*lacuna in the principle of the rule of law*), un modernā franču un angloamerikāņu doktrīna šādu valsts imunitāti pret zaudējumiem vairs neatzīst.⁶⁶

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija nesatur materiālu normu, kas noteiktu, ka dalībvalstis ir atbildīgas pret viņu jurisdikcijā esošajām personām par nepamatotiem aizskārumiem. Konvencijas 13. pants vien paredz atbilstošu atbalstu un plašu rīcības brīvību, lai tiktu nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība un līdzeklis tās īstenošanai.⁶⁷ Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas valsts atbildības koncepts *expressis verbis* tika nostiprināts arī Satversmē, proti, Satversmes 92. panta trešais teikums nosaka: "Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu." Satversmes tiesa, interpretējot minēto normu, ir atzinusi, ka cilvēka pamattiesību aizsardzība kā viena no tiesiskās valsts svarīgākajām garantijām nosaka valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas.

Šī norma ietver vispārēju garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tam ir tiesības uz atlīdzību. Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertā tiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti, proti, tās piemērošanai nav nepieciešams īpašs likums. Tā kā pastāv Satversmes 92. panta trešā teikuma tiesas piemērošanas iespēja, nevar būt iemesls atteikumam pieņemt tiesā indivīda prasību par atlīdzinājuma piedziņu. Ja iesniedzējs uzskata, ka viņa tiesības ir nepamatoti aizskartas, viņš, atsaucoties tieši uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, ir tiesīgs griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstīgu atlīdzinājuma piedziņu.⁶⁸

Satversmes 92. panta trešais teikums ietver vispārēju taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu. Lai šīs pamattiesības tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts, jēdziens "atbilstīgs atlīdzinājums" vispirms ir interpretējams kā jebkuram tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas aptver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu.⁶⁹ Piemērojot

šo pantu administratīvajā procesā, Augstākā tiesa ir atzinusi, ka atlīdzinājumam ir jābūt efektīvam tiesiskās aizsardzības līdzeklim,⁷⁰ taisnīgam un tādām, kas sniedz gandarījumu personai, kuras tiesības ir tikušas aizskartas.⁷¹

Tiesībsarga organizētajā konferencē, kas notika 2014. gada 12. decembrī un kura bija veltīta arī valsts zaudējumu atlīdzināšanai, tika apspriests jautājums par zaudējumu atlīdzināšanu, ja valsts prettiesiskā rīcība konstatēta ar Satversmes tiesas spriedumu.

Konferencē pausts viedoklis, ka nav viennozīmīgi skaidrs, kādos gadījumos zaudējumu atlīdzināšanas atbildība iestātos valstij nelabvēlīga Satversmes tiesas sprieduma gadījumā.⁷² Ja Satversmes tiesa tiesību normu atzinusi par spēkā neesošu, zaudējumu atlīdzināšanas pienākums neiestātos visos gadījumos, jo būtu jāvērtē arī pārkāpuma būtība, zaudējuma rašanās fakts un cēloniskais sakars ar antikonstitucionālo likumu, sprieduma spēks laikā, sprieduma motīvi.

Satversmes tiesas sprieduma atpakaļvērsta spēka gadījumā nereti notiek spēkā bijušo tiesisko attiecību pārskatīšana, kā arī nodarīto zaudējumu atlīdzināšana. Pašas konstitucionālās tiesas nepiedzen zaudējumus, taču pēc konstitucionālās tiesas sprieduma pieņemšanas lietu izskata cita tiesa, tostarp lemjot par zaudējumu atlīdzinājumu.⁷³ Tā, piemēram, Rīgas apgabaltiesa 2011. gada 21. marta spriedumā lietā Nr. C27177709 izdara vairākus būtiskus secinājumus gan attiecībā uz procesuālajiem, gan materiāltiesiskajiem jautājumiem.

Pirmkārt, ņemot vērā Augstākās tiesas praksi,⁷⁴ atzina, ka gadījumā, ja prasība ir pamatota ar Satversmes 92. pantu, strīds ir pakļauts izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesai arī tad, ja tam nav civiltiesiska strīda rakstura. Otrkārt, Latvijā nav normatīvā regulējuma par kaitējuma atlīdzību, kas indivīdam nodarīts likuma pieņemšanas rezultātā. Treškārt, tā kā valsts nav noteikusi, kas pārstāv tās intereses attiecīgās lietās, tiesām pašām ir jāizšķir, vai valsti kā atbildētāju pārstāvošā valsts institūcija akceptējama kā lietas dalībiece (Augstākā tiesa nereti norādījusi uz Finanšu ministriju kā vēlamo atbildētāju,⁷⁵ tomēr, pēc autora ieskatiem, šis noteikti nebūtu vienīgais iespējamais risinājums). Ceturtkārt, personai likums ir jāapstrīd Satversmes tiesā. Tas noteikti neattiektos uz situāciju, ka persona pašu pamattiesību ierobežojumu uzskatītu par nepieciešamu, tomēr viņai kompensējama naudā. Tas varētu būt kāds būtisks īpašumtiesību ierobežojums (piemēram, saistībā ar aizsargjoslu vai īpaši aizsargājamu dabas teritoriju) vai citāds "upuris sabiedrības labā" (*liability for sacrifice*).⁷⁶ Šādā gadījumā likuma apstrīdēšana Satversmes tiesā nebūtu nepieciešama, bet tiesa vērtētu, kā jau tiesu praksē tas ir bijis, zaudējumu atlīdzināšanas nepieciešamību.⁷⁷ Piektkārt, būtisks esot brīdis, ar kuru Satversmes tiesā apstrīdētais akts ir atzīts par spēkā neesošu. Ja šis brīdis ir nevis no apstrīdētā akta

pieņemšanas dienas, bet gan no sprieduma spēkā stāšanās dienas, nav jārevidē tās tiesiskās attiecības, kuras izveidojušās līdz sprieduma spēkā stāšanās dienai.⁷⁸ Līdz ar to nebija pamats arī zaudējumu atlīdzināšanai. Sestkārt, tiesa atzīmēja, ka šādu lietu izskatīšanā nevar piemērot Civillikuma 3. pantu un 1635. pantu, jo prasība izriet nevis no privāttiesiskajām, bet gan no publiski tiesiskajām attiecībām.⁷⁹

Augstākā tiesa ir secinājusi, ka normatīvā tiesību akta atzīšana par prettiesisku pati par sevi nenodibina indivīda tiesību zaudējumu atlīdzības prasībai pret valsti. Lai būtu pamats piespriest atlīdzinājumu, vispirms ir jānodibina personas tiesību nepamatots aizskārums un radītā kaitējuma apmērs, bet sniegtais atlīdzinājums obligāti nav tikai mantisks.⁸⁰ Satversmes 92. panta trešajā teikumā paredzētais atbilstošais atlīdzinājums ietver sevī arī mantiska labuma aizskārums, kas radījis, piemēram, papildu izdevumus, ko mēdz apzīmēt ar terminu "zaudējums". Tas ietver gan tagadējo mantas samazinājumu, gan neiegūto labumu.⁸¹ Atšķirības zaudējumu atlīdzināšanā publiskajās tiesībās ir iezīmētas juridiskajā literatūrā. Pirmkārt, aizskārums nodara nevis ar līgumu vai deliktu, bet gan ar tiesību aktu vai faktisko rīcību. Otrkārt, tā izņēmuma gadījumos var būt arī tiesiska darbība, nevis tikai prettiesiska (Satversmes tiesas procesa gadījumā augstāka juridiskā spēka tiesību normas pārkāpums ir būtisks priekšnoteikums). Treškārt, vaina nav kā kritērijs, bet jāvērtē darbības attaisnojamība. Ceturtkārt, cēloņsakarībai jābūt tiešai.⁸² Piektkārt, netiek aprēķināti likumiskie procenti, jo izšķīramā strīda izcelsmei nav civiltiesisks raksturs, kas secināts vairākos Augstākās tiesas spriedumos.⁸³

Ja analizējam valsts atbildību par antikonstitucionālu normatīvo aktu, tad nevar šo jautājumu vērtēt tikai divu subjektu attiecību ietvaros, proti, privātpersonu, kas ir pieteikuma iesniedzēja un uzvarējusi Satversmes tiesas procesu, un valsti kādas tās institūcijas personā. **Normatīvais akts, kuru tiesa atzinusi par spēkā neesošu ar atpakaļvērstu spēku, varēja radīt tiesisko palāvību arī trešajām personām, kurām šis normatīvais akts bija labvēlīgs vai vismaz kuras varēja saprātīgi paļauties uz tolaik spēkā esošo tiesisko regulējumu.** Šādā situācijā valsts atbildība var iestāties arī pret trešajām personām, analizējot katrā konkrētā gadījumā tiesiskās palāvības apjomu (šādā lietā būtu nekorekti argumentēt, ka trešajai personai būtu bijis jāzina par apstrīdētās normas iespējamu antikonstitucionalitāti). Tas vēl jo vairāk apliecina Satversmes tiesas izstrādātās pieejas pareizību ļoti skrupulozi vērtēt atpakaļvērsta spēka piemērošanas nepieciešamību, kas var radīt neprognozējamu ietekmi valsts budžetam.

Uzskatāms piemērs šādai situācijai atrodams Satversmes tiesas nesenā praksē,⁸⁴ kad saistībā ar Satversmes tiesas spriedumu atzīt par spēkā neesošu konkrētu normatīvo aktu saduras divu privātpersonu

intereses, proti, apdrošinātāja, kas pārdeva polises, un apdrošinājumaņēmēja intereses. Atbilstoši spriedumam, kuram daļēji tika noteikts atpakaļvērst spēks, apstrīdētajās normās noteiktos atbildības līmitus atzina par neatbilstošiem augstāka juridiskā spēka tiesību normām, kā rezultātā vairākās lietās apdrošināšanas atbildība cietušajiem var ievērojami pārsniegt to, ar ko bija rēķinājies apdrošinātājs, aprēķinot prēmiju un tiesiski noslēdzot apdrošināšanas līgumu. Proti, izmaksājami līmiti pēc Satversmes tiesas sprieduma ir tādi, kas nebija un nevarēja būt ierēķināti prēmijā, lai gan tiem būtu bijis jābūt ierēķinātiem prēmijā. **Nedrīkstētu veidoties situācija, ka valsts izdota normatīvā akta antikonstitucionalitāti vienai privātpersonai kompensē cita privātpersona, bet valsts par izdarīto neatbild.** Apstrīdētās normas, ko bija noteikusi valsts, vienlīdz attiecas uz divām privātpersonām un tika piemērotas viņu savstarpējā strīdā. Līdz tajā daļā, kurā apdrošinātājs var pierādīt zaudējumu rašanos, tie var tikt piedzīti no valsts. Turklāt lietderīgi būtu valsts institūcijas pārstāvi aicināt lietā kā trešo personu savlaicīgi jau brīdī, kad strīds starp privātpersonām tiek izskatīts tiesā.

Juridiskās palīdzības izdevumi

Augstākā tiesa izskatīja lietu, kurā bija lūgts piedzīt zaudējumus no valsts par likuma normas, kuru Satversmes tiesa bija atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normām, nepiešķirot spriedumam atpakaļvērstu spēku, darbības rezultātā negūtajiem ienākumiem, kā arī atlīdzināt juridiskās palīdzības izdevumus par Satversmes tiesas procesu.

Augstākā tiesa, vērtējot prasījumu civilprocesuālā kārtībā, neatzina, ka būtu pamats zaudējumu piedzīnai, jo spriedumam nav atpakaļvērsta spēka, kā arī norādīja, ka juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšana ir Satversmes tiesas procesā risināms jautājums. Tā kā Satversmes tiesas procesā šāds jautājums nav regulēts, izmantojams būtu vismaz Satversmes tiesas likuma 26. pants – tiesības izlemt šajā procesā neregulētus jautājumus.⁸⁵ Pēc šā raksta autora ieskatiem, Satversmes tiesas procesā ir jāsniedz lietas dalībniekiem augsti kvalificēta juridiskā palīdzība, no kā izriet, ka būtu jābūt iespējai vismaz daļēji to atlīdzināt. Satversmes tiesa juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu nav saistījusi ar Satversmes 92. panta trešo teikumu, bet gan pirmo teikumu, kura ietvaros likumdevējam esot plaša rīcības brīvība, bet dažos gadījumos arī pienākums neregulēt attiecīgo jautājumu.⁸⁶ Tas nozīmē, ka bez pozitīva tiesiskā regulējuma vai vismaz Satversmes tiesas nolēmuma nav iespējams praktiski nodrošināt juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu.

Eiropas valstu konstitucionālajās tiesībās nav vienotas pieejas juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanai konstitucionālās tiesas procesā. Tomēr vairāku valstu konstitucionālo tiesu darbību regulējošais likums šādu tiesisko kārtību paredz, piemēram, šādi izdevumi var tikt atlīdzināti pašā konstitucionālās tiesas procesā Polijā (24. pants), Vācijā (34.a pants), Austrijā (41. pants) un ierobežoti arī Čehijā (83.–84. pants). Vienlaikus jāmin, ka, piemēram, Horvātijā attiecībā uz Konstitucionālo tiesu noteikts tieši pretējais, ka lietas dalībnieki katrs pats sedz savus ar tiesvedību saistītos

¹ Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 29.11.2007, Nr. 47.

² Spale A. Role of the Constitutional Court in Improving the Quality of Regulatory Enactments International Scientific Conference The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space, 2012, p. 415. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Book_LU-JF_konference-2012.pdf.

³ Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 20.11.2007, Nr. 47.

⁴ Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 19. punkts.

⁵ Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punkts.

⁶ Spale A. Role of the Constitutional Court in Improving the Quality of Regulatory Enactments International Scientific Conference The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space, 2012, p. 416. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Book_LU-JF_konference-2012.pdf.

⁷ Study On Individual Access to Constitutional Justice. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), 27 January 2011, CDL-AD(2010)039rev., p. 50. Pieejams: www.venice.coe.int.

⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 392. lpp.

⁹ Ginsburg T., Dixon R. Comparative Constitutional Law. Edward Elgar, 2011, p. 268.

¹⁰ Augstākās tiesas 2014. gada 20. novembra sprieduma lietā SKC-2138/2014 8.2. punkts.

¹¹ Satversmes tiesas 2014. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-20-03 14.2. punkts.

¹² Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2014-06-03.

¹³ Spale A. Role of the Constitutional Court in Improving the Quality of Regulatory Enactments International Scientific Conference The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space, 2012, p. 417. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Book_LU-JF_konference-2012.pdf.

¹⁴ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01.

¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā, Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2013, 142. lpp.

¹⁶ Satversmes tiesas 2011. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2010-62-03.

¹⁷ Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01.

¹⁸ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 14. punkts.

¹⁹ Deputātes Ilmas Čepānes runa Saeimas 2010. gada 9. decembra sēdē par tiesnešu atlīdzības reformu. Pieejama: www.saeima.lv.

²⁰ Pastars E. Prasījuma robežu ievērošana Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 31.07.2007, Nr. 31.

²¹ Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103.

²² Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 18. punkts.

²³ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punkts.

²⁴ Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 9. un 10. punkts.

²⁵ Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01.

²⁶ Pastars E. Prasījuma robežu ievērošana Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 31.07.2007, Nr. 31.

²⁷ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. SKA-5 14. punkts.

²⁸ Satversmes tiesas 2005. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2004-21-01 9.1. punkts.

²⁹ Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103.

³⁰ Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01.

³¹ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01.

³² Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-23-01.

³³ Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01.

³⁴ Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01.

³⁵ Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-06-01.

³⁶ Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 15. punkts.

³⁷ Satversmes tiesas 2005. gada 6. aprīļa spriedums lietā Nr. 2004-21-01.

³⁸ Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-08-01.

³⁹ Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01.

⁴⁰ Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2005-17-01.

⁴¹ Satversmes tiesas 2006. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2005-25-01.

⁴² Satversmes tiesas 2009. gada 6. jūlija sprieduma lietā Nr. 2008-38-03 15. punkts.

⁴³ Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2003-10-01 secinājumu daļas 7. punkts.

⁴⁴ Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2012-15-01.

izdevumus, turklāt pieteikuma iesniedzējam var nākties atlīdzināt izdevumus, kas radušies tiesai, ja viņa prasība ir noraidīta un izdevumi radīti ar nodomu (23. un 80. pants).

Pēc šā raksta autora ieskatiem, Latvijā procesuālās ekonomijas labad šo jautājumu vajadzētu izlemt pašai Satversmes tiesai (ja likums to paredzētu, iespējams, vienkāršotā procesā, piemēram, referējošais tiesnesis pieņemtu lēmumu pēc tam, kad spriedums jau pieņemts un lietas dalībnieks iesniedzis attiecīgu motivētu lūgumu) likumdevēja noteikta limita ietvaros. Ņemot vērā Satversmes tiesas procesa īpatnības (tiesas būtiskā loma procesā, pierādīšanas un pamatošanas pienākumu sadale), pilnīgu šādu izdevumu segšanu var arī neparedzēt, kā tas redzams arī šobrīd administratīvajā procesā, attiecībā uz kuru Augstākā tiesa ir secinājusi, ka pašu personu nolīgta samaksa par juridisko palīdzību pati par sevi nav uzskatāma par atbilstīgu atlīdzību, jo tā ne vienmēr ir adekvāta nepieciešamajam un faktiski ieguldītajam darbam.⁶⁷ Tāpat atzīmējams, ka juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanai nebūtu jāizriet no tā, vai spriedumam ir atpakaļvērstas spēks, bet pietiktu ar antikonstitucionālas rīcības konstatēšanu. Satversmes tiesas procesā nav pieejama arī valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība.

Kopsavilkums

Satversmes tiesai ir dota plaša rīcības brīvība formulēt sprieduma nolēmumu daļu, lai nodrošinātu sprieduma izpildi. Tas ietver iespēju izmantot netipisku pieeju īpašās situācijās, tostarp tikai attiecībā uz individuālu personu, iepriekšējā tiesiskā regulējuma

atjaunošanu un norāžu došanu likumdevējam. Ja šādas norādes tiek dotas un tajās ietver nosacījumus, tie jāformulē tā, lai būtu viegli īstenojami.

Satversmes tiesas izdarītos apsvērumus par apstrīdēto normu spēka zaudēšanas un sprieduma piemērojamības laiku un personu loku citas tiesas nav tiesīgas mainīt, ja pat tas "liktos netaisnīgs", jo Satversmes tiesas izvērtētā tiesiskā stabilitāte prevalē.

Satversmes tiesai būtu jāapsver iespēja spriedumā vērtēt apstrīdēto normu atbilstību visām lēmumā par lietas ierosināšanu minētajām Satversmes normām, nevis tikai aprobežoties ar neatbilstības konstatēšanu vienai no tām.

Tikai tāds Satversmes tiesas spriedums, kuram ir atpakaļvērstas spēks, rada jaunatklātu apstākli citā lietā. Satversmes tiesas spriedums, kurš nosaka apstrīdētas normas atpakaļvērstu spēku, nepārprotami rada tiesisko pamatu zaudējumu atlīdzināšanai. Tas attiecas ne tikai uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, bet arī citām personām, it īpaši personām, kuras paļāvās, ka tiesiskais regulējums atbilst Satversmei un uz tā pamata veica savu saimniecisko darbību. Šobrīd zaudējumu atlīdzināšana notiek civiltiesiskā kārtībā, bet neizmantojot civiltiesiskās atbildības noteikumus.

Satversmes tiesas process nereglamentē ar tiesvedību saistīto izdevumu (arī juridiskās palīdzības izdevumu) atlīdzināšanu. Šobrīd tie piesakāmi civiltiesiskā kārtībā atsevišķā procesā, tāpat kā tas noteikts Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā attiecībā uz administratīvo procesu tiesā, kas nav efektīvākais risinājums. Likumdevējam tomēr būtu jānosaka zināmi principi šajā jautājumā. ■

⁶⁵ Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2007-03-01.

⁶⁶ Saeimas 2007. gada 20. decembra paziņojums "Par A. Lepsi". Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/168605-pazinojums-par-a-lepsi>.

⁶⁷ Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2005-13-0106.

⁶⁸ Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 20. punkts.

⁶⁹ Satversmes tiesas 2013. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2012-18-01.

⁷⁰ Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2014-06-03.

⁷¹ Par atšķirīgas attieksmes nepieļaujamību. Jurista Vārds, 18.01.2005., Nr. 2.

⁷² Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2007-15-01.

⁷³ Satversmes tiesas 2015. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2014-32-01.

⁷⁴ Satversmes tiesas 2015. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2014-32-01 7. punkts.

⁷⁵ Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2013-21-03.

⁷⁶ Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 16. punkts.

⁷⁷ Satversmes tiesas 2010. gada 27. decembra spriedums lietā Nr. 2010-38-01.

⁷⁸ Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2006-31-01.

⁷⁹ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01.

⁸⁰ Satversmes tiesas 2011. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2010-51-01 10. un 10.2. punkts.

⁸¹ Statkus S., Amoliņa D. Piezīmes par "Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā". Jurista Vārds, 3.07.2012., Nr. 27.

⁸² Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01.

⁸³ Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01.

⁸⁴ Vildbergs H.J., Messeršmits K., Niedre L. Pilsonis tiesiskā valstī. Vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: EuroFaculty, 2004, 95.–96. lpp.

⁸⁵ Kore K. Valsts atbildības par tiesu nodarījumiem zaudējumiem tiesiskais pamats un izpratne. Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 277. lpp.

⁸⁶ Schwartz B., Vanderbilt A.T. French Administrative Law and the Common-law World. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2006, p. 270.

⁸⁷ Jacobs, White, Ovey. The European Convention on Human Rights. Fifth Edition. New York, Oxford University Press, 2010, p. 141.

⁸⁸ Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 6. punkts.

⁸⁹ Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 6. punkts.

⁹⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 1. marta spriedumu lietā SKA-54/2007.

⁷¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 18. februāra spriedumu lietā SKA-161/2011.

⁷² Pastars E. Valsts nodarīto zaudējumu atlīdzināšana – dažas problēmas un izaicinājumi. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/konference_2014/7_tema_E_Pastars_Zaudējumu_atlīdzinasana.pdf

⁷³ Study On Individual Access to Constitutional Justice. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), 27 January 2011, CDL-AD(2010)039rev. www.venice.coe.int, p. 52 – 53.

⁷⁴ Augstākās tiesas Senāta 2010. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKC-233.

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ Singh M.P. German Administrative Law. In Common Law Perspective. Berlin, Springer-Verlag, p. 149–150.

⁷⁷ Rīgas apgabaltiesas 2015. gada 12. marta spriedums par kompensācijas piešķiršanu sakarā ar zemesgabalam noteiktiem lietošanas ierobežojumiem.

⁷⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2004. gada 30. marta spriedums lietā Nr. SKC-5.

⁷⁹ Rīgas apgabaltiesas 2011. gada 21. marta spriedums lietā Nr. C27177709.

⁸⁰ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā SKC-2138/2014.

⁸¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 152. lpp.

⁸² Danovskis E. Administratīvo tiesu prakse par pieteikuma pieļaujamību sabiedrības interesēs. Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 225.–227. lpp.

⁸³ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 27. septembra spriedums lietā Nr. SKA-0650-13 un Civillietu departamenta 2014. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-81/2014.

⁸⁴ Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2014-06-03.

⁸⁵ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 20. novembra spriedums lietā SKC-2138/2014.

⁸⁶ Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.3. punkts.

⁸⁷ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 11. novembra spriedums lietā Nr. SKA-0316/2013.